

Yasemin Işıқтаç

Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye’de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanış Biçimi - Uygulama Esasları

I. Genel Olarak

Konuyu ele alış biçimimizden de anlaşılacağı gibi üç ayrı boyutun ortaya konulması gerekiyor.

- Birincisi sosyolojik açıdan çocuk suçluluğu kavramı ne anlama geliyor? Ortaya çıkışını etkileyen faktörler nelerdir? Neden yetişkin suçluluğundan farklı ele alınmalıdır?
- Belirli bir devlet tipinde “hukuk devleti” kabul gören genel hukuk prensipleri, somutlaştırılmış bir alanda yani çocuk suçluluğu alanında nasıl bir görünüm alıyor? Özellikle bu alanda “somut olay adaleti” nin gerçekleşmesi hukuk devleti ilkeleri açısından nasıl anlamlandırılabilir? Sosyolojik konumu saptanmış olan çocuk suçluluğu konusu nasıl ele alınmalıdır? Hukuk Devletinin genel ilkeleri ve yapısı bu tip somutlaştırılmış bir alanla nasıl bağdaştırılır?
- Üçüncü olarak Türkiye’de bu konu ceza hukuku açısından nasıl ele alınmaktadır? Burada ceza hukuku açısından çok önemli olan “kusur” kavramı ve suç ilişkisi ayrıca da “hukuka aykırılık bilinci” kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bu teknik konulara verilecek cevap çocuk suçluluğu kavramının teknik - hukuk açısından genel suç kavramından farklı oluşunu da açıklama olanağını tanıyacaktır. Bir başka sorun da pozitif hukuk uygulamaları hukuk devleti kavramı ile ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan sorunlardır. Özellikle de verilen cezanın infazı ve infazın uygulanış biçimleri ayrı bir önem taşımaktadır.

Bütün bu sorunların cevaplandırılması “somut olay adaleti” açısından bir bütünsel değerlendirmeyi de zorunlu kıldığı için, adalet sorununun felsefi bir değerlendirmesi ile sonuç aramaya götürecektir.

Suçlu çocuğun, suçlu yetişkinlerden ayrı olarak değerlendirilmesi ve onları yeniden eğiterek topluma kazandırma düşüncesi oldukça yenidir. İngiltere’de 19. Yüzyılda yaş ve suç ayrımı gözetmeksizin suçlu çocuklar en ağır cezalara çarptırılıyordu. Çocuk suçluluğunun sosyal tehlike oluşturacak kadar artış göstermesi bu konuya eğilme geresinimlerini doğurmuştur. Çocuk suçluluğu olgusunun ortaya çıkış biçimleri ve önleme yolları araştırılmış, diğer yandan çocuğun zekâ ve kişiliğindeki özellik ve farklılıklarla onun topluma yeniden uyumunu sağlayabilmek için uygulanması düşünülen önlemler incelenmiştir. Daha sonraki aşamalarda ise çocuk suçlarına ilişkin özel mahkemelerin kurulması zorunluluğu ortaya konulmuştur.

Çocuklar tarafından işlenen suçlar gerek türleri gerekse nedenleri açısından yetişkinlerden farklıdır. Bu dönemdeki suçluluk kavramını, klasik ceza hukuku kitaplarındaki “kanunların gösterdiği suç, bu suçu işleyen kişi de suçludur” şeklindeki tanımlamalarla açıklamak oldukça güçtür. Zira çocuk suçluluğu derinlemesine incelendiğinde sorunun salt hukuksal bir problem olmadığı görülecektir. Hukuksal

Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu

boyutun yanında psiko-pedagojik ve sosyal bir olgu olduğu açıkça görülür. Bu dönemde işlenen suç, yetişkin dönemde işlenen suçtan ayıran en büyük özellik, kişiliğin oluşma aşamasını içeriyor olmasıdır. Yeterince olgunlaşmamanın sonucu olarak çocuk belirgin bir dengesizlik içindedir. Çocuğun, gerek kendi kişisel durumundan gelen etkenler gerekse çevresel etkenler onun bu uyumsuz davranışı göstermesinde önemli vektörler olarak gözükmektedir. Bu noktada sosyo-psikolojik veriler olayı daha net bir biçimde anlamamıza yardımcı olacaktır.

II. Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu

A. Çocuk Suçluluğu

Çocuk ne doğuştan kötü ne de iyi olan bir varlıktır. O da her canlı varlık gibi değişen, çevresi ile etkileşen ve gelişen bir bireydir. Onun iyi ya da kötü olmasını belirleyen, eğitim ve yaşantıdır. Bu da çocuk suçluluğunun kökeninin hukuksal olmaktan öte psikolojik ve sosyolojik olduğunu gösterir.

Doktrinde çocuğun suçluluğa yönelmesinin nedenleri konusu genel olarak üç başlık altında ele alınmaktadır.

Çocuğun yapısı, özellikleri ve yeteneklerine ilişkin etmenler,

Çocuk üzerindeki çevresel etkenler, özellikle içinde yetişip büyüdüğü en yakın çevre olan aileden başlayarak etkilenmesi,

Sosyal çevre ve yaşam koşulları.

Çocuk suçluluğunda bu etmenler birbiriyle çok yakın ilişki içinde olup, suç, bu etmenlerin olumsuz etkisinin bir bileşkesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar, çocuğun yetiştiği aile yapısının tipi, oluşturulan kontrol mekanizmaları, çocuğun sosyal çevresi, içinde bulunduğu grubun normları, değer yargıları suça ortam hazırlayan faktörlerdir. Şimdi bu faktörlerin etkisini daha detaylı olarak inceleyelim:

1. Çocuk Suçluluğunun Nedenleri

a) Kişiyi ve Kişiliğe Bağlı Nedenler

Çocuğun fizik özelliklerinin ya da psikolojik durumunun suçla olan ilişkisi bir çok araştırmaya konu olmakla beraber her iki etken de tek başına suçlulukla ilişkilendirmek için yeterli görülmemektedir.

Fizik ya da psikolojik rahatsızlıklar kalıtsal olarak ortaya çıkabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilir. Türkiye’de kalıtım ile suçluluk arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılmış araştırma yoktur. Sadece bazı araştırmalarda suçluların ailelerinde görülen ruhsal ve bedensel aksamalara ait sayılar bulunmaktadır.⁽¹⁾

(1) 1980-1992 yılları arasında Türkiye’de çocuk suçluluğu ve istatistikleri konusunda bkz. Yücel s. 155-177 Suç tipleri açısından mala karşı işlenen suçlar %34.6, cinsel suçlar %26.7, diğer suçlar %23.7 ve adam öldürme %15.1 biçiminde sıralanmaktadır. Ayrıca, bu istatistik verilerden nüfus artışı ile, öğretim durumu ve zekâ seviyesindeki düşüklükle, suçlu çocuk yaşının büyümesi ve suç arasında bir korelasyon olduğunu görmekteyiz.

İzmir Çocuk Islah evinde yapılan çalışmalarda psikişik duruma ilişkin eğilimler %12 çocuğun normal, %73'ünün çocuğun hafif nevroitik olduğu şeklindedir.

Çocukların %52'sinde uyum ve endişe problemleri, %70'inde depresyon, %40'ında nevrozite ve anksiyete, %54'ünde ise korku reaksiyonları görülmüştür. Bu etkenlerin içinde doğrudan bağlantısı en çok olan psikopatik belirtiler ise %45 oranındadır.

Çocuk suçluluğunun kalıtsal olmayan kişisel sebepleri arasında, annenin hamilelik sırasında yeterince beslenmemesi, ilaç, alkol ve uyuşturucu madde kullanması, psikolojik ve fizik şoklara maruz kalması, radyoaktif maddeye maruz kalması, ağır doğum koşulları ve doğum sonrası uygun olmayan bakım altında kalması gibi nedenler vardır. İstanbul Kriminoloji Enstitüsü'nde yapılan ankette çocukların %13 gibi önemli bir bölümünün ağır beden ve ruh hastalıkları geçirdikleri saptanmıştır. Bu göstergeler kişisel sebeplerin çocuk ve çocuk suçluluğu ilişkisinde dikkate değer bir ölçü olduğunu belirtmektedir.

b) Zekâ seviyesi ve suç ilişkisi

Suçlu çocuk araştırmalarının akıl hastalığı, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı ile suç ilişkisinin yanı sıra, üzerinde durulan diğer önemli bir alan da zekâ seviyesi ile suç ilişkisidir.

IQ	ÇOCUK SAYISI
105-109	1
100-104	4
95-99	2
90-94	3
85-89	3
80-84	5
75-79	9
70-74	10
65-69	19
60-64	20
55-59	2
50-54	9
45-44	4
35-39	1
25-29	-
20-24	2

TABLO I

Örneğin, İstanbul Kriminoloji Enstitüsünün 974 suçlu çocuk anketinde (bu anket çalışmada bundan sonra İKE 1. olarak gösterilecektir) 974 suçlu çocuktan, 55'inin anne ve babalarında, 53'ünün akrabalarında bedensel ve ruhsal sakatlık görülmüştür.

İlgili tablolar ve istatistik veriler için bkz. Uluğtekin s.91 vd. Ek olarak Adalet İstatistikleri 1982, 1983, 1984 Ankara DİE 1985. Adalet Bakanlığı Psiko-sosyal hizmet programı Ankara 1983. Aynı şekilde 1972 tarihli İzmir Çocuk Ceza ve İslahevinde bulunan 100 çocuk arasında yapılan ankette (Bu çalışmada bundan sonra metinde İÇCI olarak gösterilecektir). 7 çocuğun ailesinde akıl hastası, 17 çocuğun ailesinde ise alkol ve uyuşturucu madde kullanan kimsenin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

İÇCI de yapılan bu testte "Culture free" testi olan Cattell zekâ testi uygulanmış olup toplam 100 çocuktan 10'u normal, 8'i normal altı, 19'u sınır, 39'u debil, 19'u moron, 5'i ise embesildir. Testin uygulanmasında güvenilirliğin sağlanması için, çocukların genel olarak kültür düzeylerinin düşük oluşu da gözönüne alınarak, soru tekrarı ve standart süreden fazla süre tanıma yollarına gidilmiştir.

Bu araştırmanın değeri, aynı yaş gruplarındaki suç işlememiş çocuklara ilişkin zekâ testleri ile karşılaştırma ile ortaya çıkacaktır. Zekâ azlığının suç işlemede bazı potansiyel özelliklerde yatkınlık gösterdiği bilinmektedir. Zekâ azlığının etki altında kalmayı kolaylaştırması, uyum problemleri yaratması, suçlarını ve suça ilişkin delilleri karartmadaki başarısızlıkları da suç açısından oran arttırmaktadır. Buna rağmen sözü geçen araştırmada %63'e varan zekâ geriliği anlamlı bir korelasyon olarak görülmektedir.

2. Çevresel sebepler

a) Ailenin çocuğun suça yönelmesindeki etkileri

Kişiyi ve kişiliğe bağlı nedenlerden daha yoğun olarak çevrenin, özellikle de en belirleyici olarak ailenin suça yönelmede önemli bir etken olduğu bir çok çalışmada saptanmıştır. Aileyi "bireyin en yakın olduğu ve toplumsallaşma süreci içinde birey üzerinde en etkili olan toplumsal gurup" olarak tanımlayabiliriz⁽²⁾. Çocuk, ilk ve en yakın çevresi olan aileden oldukça yoğun bir biçimde etkilenir. Fiziksel psikolojik gereksinimlerin yanında, aile ortamı çocuk için vazgeçilmez olan güvenlik ve sevgi gereksinimlerini karşılar. Bu da çocuğun suça yönelmesini engeller. Bunun yanında aile ortamını oluşturan bireylerin özellikle de anne ve babanın hem evliliğin getireceği sorumlulukları karşılayabilecek kadar olgun hem de çocuklar için birer model olabilecek yetkinlikte olması gerekir.

Evlilik içi doğan çocukların yanında, nesebi gayrisahih olan çocukların suç işleyen çocuklar içindeki rolü önemsenerek oranlardadır. Evlilik dışı doğan çocuklar özellikle geleneksel toplumlarda çok kolay kabul edilmezler. Onların toplum dışına itilmesine ve topluma karşı kin ve nefret dolmasına sebep olmaktadır. Böyle bir ilişkiden doğan çocuklar aynı zamanda bir günah ürünü sayıldıklarından anneleri tarafından da horlanmaktadır. Bu da çocuğun kişilik yapısını temelden sarsan bir olay olarak görülmektedir.

Ülkemiz açısından konu incelendiğinde gayrisahih nesepli olma ile suç arasındaki ilişki net değildir. Eldeki suçlu çocuk anketlerinde bu konuda anlamlı bir korelasyonu sağlayacak oranlara erişilmemiştir. Ancak, bunun yanında konu ülkemiz açısından bir başka noktayı daha ortaya çıkarmaktadır. Hukuki anlamda kabul görmemekle birlikte sosyolojik olarak normal evlilik olarak kabul edilmekte olan imam nikâhlı evliliklerden doğan çocuklara ilişkin rakamlar bu noktayı etkileyecek yoğunluktadır. Bu çocuklar gayrisahih nesepli çocukların psikolojik etkileri altında kalmamaktadırlar, çocuklar toplum dışına itilmemekte ve aileleri tarafından terk edilmemektedir.

Bunun yanında aile yapısına ilişkin olarak ortaya çıkan bir önemli konu da ailedeki birey sayısı ile suçluluk arasındaki ilişkilerdir. Geniş aile, çekirdek aile farklılaşması kadar aile içindeki çocuk sayısı ve gene bununla paralel giden gelir seviyesi düşüklükleri

⁽²⁾ Cüceloğlu s.27

de önemli nedenler olarak görülmektedir.

Geniş ailenin en temel sakıncalarından birisini, aile içinde anne babadan başka yetişkinlerin de bulunmasının çocuğun değer kavramlarını, suç ve suç olmayan konusundaki düşüncelerini netleştirememesine ve pedagojik problemlerle karşılaşmasına neden olması oluşturmaktadır.

1970 yılında yapılan bir sayımda tüm aileler içinde 7 ve daha fazla çocuk sahibi olan aileler %33.6 civarındadır. Bu sayının değişme oranına ilişkin yeni çalışmalara ulaşamamış olmakla birlikte, çok çocuk eğiliminin devam ettiği gözlemlenebilmektedir.

Çocuğun aile içindeki yeri ile çocuk suçluluğunun ilişkisi hakkında kesin veriler bulunmamaktadır. Bir çok ankette, ülkemizde tek çocuklu ailelerin çocuklarının suçlulukla bağlantılı korelasyonlarda sıfıra yaklaştığını görmekteyiz. Ancak, bunda tek çocuğun aile tarafından fazlası ile kuşatılmasının yanında tek çocuklu aile sayısının ülkemizde çok az olmasının da payı bulunmaktadır.

Birden fazla sayıda çocuklu ailelerde suç işleme oranının en büyük çocuklarda daha fazla görülmesi ise daha çok, büyük çocuğun daha fazla ihmâl edilmesi, aşırı yüklenme ile karşı karşıya kalması, ailenin yükünü daha erken yaşlarda taşıması gibi faktörlere bağlanmaktadır⁽³⁾.

Ailenin dağılmasının yani boşanma ve ayrılık ya da ebeveynden birisinin ölmüş olması durumlarının suç ile ilişkisi ele alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

TOPLAM	Annesiz	Babasız	Hem Annesiz Hem Babasız	Anne ve Babalılar
3758	2505	679	369	205

Tablo II

Tablonun da ortaya koyduğu gibi, suçlu çocukların büyük bir kısmı ölüm ya da boşanma sonucu dağılmış ailelerden gelmektedir.

Çocuğun fizik ve psikolojik gelişimini etkileyen, onu anti sosyal davranışlara iten en temel sebeplerden birisi de ailenin ekonomik durumudur. Suçlu çocukların büyük bir kısmı fakir ailelerden gelmektedir. Ancak, bunun yanında normal ya da normal üstü gelir sahibi ailelerden, aile içinde daha önce suç işlemiş olanların bulunduğu ailelerde bu oranın artması, gelir durumundaki düşüklüğün tek başına suça yöneltici bir faktör olmadığını göstermektedir.

TOPLAM	MEMUR	ÇİFTÇİ	ESNAF	TÜCCAR	DİĞER	MES. -BİLİNMEYEN
3758	13	2419	217	376	237	496
	%0.3	%64.3	%7.2	%10	%6.3	%10.5

Tablo III

Tablo III de gösterilen babanın meslek grubu ve çocuk suçluluğu ilişkisinde doğrudan

⁽³⁾ İÇCI tarafından yapılan araştırma suçlu çocukların % 1'inin tek çocuklu ailelerden geldiğini, %40'ının ise ailenin en büyük çocuğu olduğunu göstermektedir.

bir ilişki kurma olanağı bulunamamakla birlikte, kırsal kökenli ailelerde çocuk suçluluğunun daha yoğun olduğu görülmektedir. Ancak, gelir seviyesi ve çocuk suçluluğu arasındaki ilişki daha açıktır.

Ekonomik zorunluluklar nedeniyle ailelerin bölünmesi ve suçluluk arasındaki ilişki, ülkemiz açısından iki önemli göstergeye bağlanabilir. Birincisi, başta Almanya olmak üzere yurt dışına çalışmak için giden ailelerin çocukları, diğeri de büyük şehirlere ya da mevsimlik işçi olarak farklı bölgelere giden ailelerin çocukları.

Tarımda verimliliğin azlığı, toprağın dengesiz dağılımı, iklim koşulları, ulaşımın gelişmesi, büyük şehirlerde daha kolay iş bulunacağı umutları göçü teşvik etmektedir⁽⁴⁾.

Ailede gerçekleşen toplumsallaşma temel olup, bireyin daha sonra diğer gruplar içinde öğrendikleri, bu temele göre biçimlenir. Ailenin her hangi bir nedenle bütünlüğünün bozulması, ya da aile içi etkileşimin yeterli olmaması, toplumsallaşma sürecini önemli ölçüde engelleyerek, çocuğun hatalı ya da yetersiz toplumsallaşmasına ve uyumunun bozulmasına yol açar⁽⁵⁾.

b) Aile Dışı Çevre

aa) Okul

Çocuk büyüdükçe toplumsallaşma sürecine aile dışında kalan faktörlerin etkisi artmaktadır. Çocuğun aile içinde kazandığı tutumlar, onun diğer gruplara katılma biçimini de etkilemektedir. Aile içinde edinilen tutum ve alışkanlıklar, otorite figürlerine düşmanlık ya da uyma, liderlik ya da edilgen tutum alış biçiminde kendini gösterecektir. Okul aynı zamanda çocuk için, toplum tarafından oluşturulan ilk kendini deneme yeridir. Toplumun örgütlü bir kurumu olarak okulda roller, sorumluluklar ve uyulması gereken yazılı kuralları vardır. Okul, toplumun ve yetişkinlerin çocuk üzerinde doğrudan doğruya etkisinin görüldüğü bir ortam oluşturur. Böylece toplumsal değerlerin ve normların biçimlenmesine katkıda bulunur.

Okulun çocuğun toplumsallaşmasında ikinci önemli katkısı, akran grupları ile etkileşim olanağıdır.

Okulun, çocuğun toplumsallaşmasında ve uyumlu bir birey olarak var olan değerlerin kabulünü sağlamada gösterdiği olumlu etki, okul başarısızlığı ile tamamen ters orantılıdır. Yapılan pek çok araştırma, okul başarısızlığı ile suç arasındaki ilişkiyi açık olarak ortaya koymaktadır⁽⁶⁾. Okul ve suç arasındaki ilişkinin en önemli göstergelerinden biri de okuldaki kaçma eylemi ile ortaya çıkan durumdur. Okuldan kaçma ve suç işleme arasında çok anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Bizim ülkemizde bu konuda kapsamlı araştırmalar olmamakla birlikte özellikle İngiltere ve Amerikada bu korelasyonların %94.8'lere ulaştığı saptanmıştır⁽⁷⁾.

⁽⁴⁾ Uluğtekin bkz 261.

⁽⁵⁾ Cüceloğlu s.27

⁽⁶⁾ Bu konudaki araştırmalar için ve daha detaylı bilgi için bkz. Uluğtekin s.45 ve ayrıca 167-182

⁽⁷⁾ Polk, K. and Halferty s.71-89

bb) Akran Grubu ve Suçluluk

Aileye göre çocuğun kendisini daha yansız tanıyabileceği, kişiler arası ilişkiler açısından gerçeklerle yüzyüze gelebileceği bir ortam ancak akranları ile birlikte iken çocuk için sözkonusudur. Akran gruplarının etkisi özellikle ergenlik çağında en üst noktasına ulaşır. Çünkü, ergen için grup yaşamı, başarmak zorunda olduğu bireysel bağımsızlığını kazanması için bir olanak sağlar. Aile ilişkisi yetersiz olan suç işleme eğilimindeki çocuklar için akran grubunun olumsuz etkileri daha baskındır. Özellikle çete görünümündeki akran gruplarının suçluluğa etkileri birçok araştırma ile kanıtlanmıştır⁽⁸⁾.

cc) İş Yaşamı ve Suçluluk

İş yaşamının çocuğun belirli bir sanatı kazanması ve sorumluluk duygusunun gelişmesi açısından olumlu etkisi olabilir. Ancak, iş ortamı çocuğun yeni model arayışlarına ve yaşamda büyük yer tutan oyuna olan gereksinimlerine ket vurulması ile olumsuz sonuçlara yol açabilir. Ayrıca, iş yaşamının getireceği sınırlı da olsa ekonomik özgürlük, çevrenin olumsuz etkisine denetimsiz olarak kendisini bırakmasına da neden olabilir. Bunun yanında çocuklar tarafından yapılan çoğu işin yetişkin koruması ve denetimi nispeten daha az olduğu için çocuklar denetim dışı kalabilmektedir.

B. Çocuk Suçluluğu Açısından Sosyolojik Verilerin Bütünsel Değerlendirilmesi

Konunun çok fazla derinine gitmeksizin ailenin genişlik ve çekirdek oluşunun yarattığı farklılıkların yanında bir başka farklılaşma alanı da, aile yapısının "kalıplayan" ve "geliştiren" aile olması açısından yapılan ayrımdır. Gerçi geleneksel aile yapısının "kalıplayan" aile tipi ile çoğu kez çakıştığını görmekteyiz. Aile, çevre ve diğer toplumsal faktörlerin çocuğun yetişmesinde karşıladığı gereksinimleri şöyle sıralayabiliriz;

• Değerli olma duygusu,

Temel birey gereksinimlerinin ilkidir ve çocuğun tutum alışlarını doğrudan etkiler, kalıplayan aile yapısında "sen olduğun gibi değerli değilsin; ancak benim sana gösterdiğim kalıplar içerisinde ve o yönde kendini değiştirirsen değer kazanırsın." Bu sözlü bir mesaj olmasa bile tutum ve tavırlarla daima çocuğa hissettirilir⁽⁹⁾. Değerli olma duygusu karşılanmamış çocuk kendine güven duymaz, çekingen ve pısırık olur. Başkalarını taklit etme eğilimi onda yanlış modellerin seçimi ile suç işleme eğilimi olarak ortaya çıkar⁽¹⁰⁾.

• Kişilerin birbirlerine güven duyması,

"Kalıplayan" aile, çocukta koşullu bir güven duygusuna yol açar. Kişi ancak belirli kalıplara uyduğu zaman değer kazanacağını, kalıpların dışına çıktığı zaman kendine hiç değer verilmeyeceğini bildiği için karşısındakine güven duyup kendisini olduğu gibi göstermez. Bu tür kalıplayan aile içindeki çocuk, kendi doğasının kabul edilmeyeceğini, cezalandırılacağını bildiği için yalan söylemek zorunda kalır. Zamanla kendi özünden

(8) Uluğtekin s.47 vd. ayrıca toplumsallaşma açısından daha ayrıntılı bibliyografya için aynı eser bkz. 152.

(9) Türk aile yapısı özel ihtisas raporu s. 23

(10) Geliştiren anne-baba ve ailenin temel gereksinimleri, Doğan Cüceloğlu, Yaşadıkça Eğitim Dergisi sayı 27 1993 s.4 vd.

gittikçe uzaklaşarak, başkası bilmediği sürece, yalan söylemekten ve suç işlemekten çekinmez.

• Yakınlık ve dayanışma duygusu,

"Kalıplayan" aile tipinde baskı esas olduğu için yakınlık ve dayanışma duygusu da yoktur. Bu samimiyetsizlik çocuğu arkadaş guruplarına ve dış model arayışlarına yönleltecektir.

• Sorumluluk duygusu,

"Kalıplayan aileler çocuğun kendi duygu, düşünce ve davranışlarından sorumluluk duymasına olanak vermediklerinden, bu tür aileden çıkan çocuklarda sorumluluk duygusu gelişmez. Kendi kusurundan doğan olayları kabullenmeyerek başkasının üstüne atarlar.

• Mücadele etmesini ve zorlukların üstesinden gelmeyi öğrenme duygusu,

Bu gereksinim de "kalıplayan" aile yapısı içinde karşılanmadığı için, sapmalar görülür.

• Mutluluk ve kendini gerçekleştirme duygusu,

"Kalıplayan" aile ortamı içinde kuşku ve kaygı olduğu için mutluluk yoktur. "Kalıplayan" aile, çocuğa nasıl körü körüne kalıplara uyulacağını öğretirken, "geliştiren" aile, çocuğa duygu, düşünce ve davranışlarıyla kendini yansıtmayı ve kişisel bütünlüğünü öğretir.

• Sağlıklı manevi yaşamın temellerini oluşturma duygusu,

Her bir insan kendi yeteneklerini, düşüncelerini, duygularını keşfedip kendini bulmak ister. Gelişmekte olan çocuğun "kalıplayan" aile yapısı içinde önem verdiği tek konu, kurallara körükörüne uymaktır. "Kalıplayan" aile kurallara körü körüne uymayı bekler. Kişinin vicdani gelişimine, akla, gözlemlemeye ve sosyal yaşama önem vermezler.

Bu temel gereksinimlerin karşılanmaması, toplumun geleceğini oluşturan çocukların uygar yetişkinler haline gelmelerine olanak vermeyecektir. Ailenin bu derece etkin olması çocuk suçluluğuna gelmeden önce aile yapısının demokratikleşmesi ve eğitim olgularına gereken önemin verilmesi gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Ailenin çocuk yaşamı üzerindeki bu derin etkisini gözden kaçırmamakla birlikte bireyin kendine özgü oluşu ve bütün şartlara rağmen, bütün olumsuzluklara rağmen kendisini ortaya koyuş olanaklarının bulunduğu da unutmamak gerekir. Bu yargı, kişiliğin tanınmasının yanı sıra hukukun gerçek hareket noktası olan "irade özgürlüğü" kavramının önemine de işaret etmektedir.

Çevrenin ilk basamağını oluşturan ailenin yanında okul, iş ve akranlar arası ilişkilerin çocuk üzerindeki yoğun etkisi, çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrılmasının ne kadar zorunlu olduğunu da ortaya koymaktadır.

III Hukuk Devletin İlkeleri Açısından Çocuk Suçluluğunun Değerlendirilmesi

A. Genel Olarak

“Hukuk Devleti” devlet ve hukuk terimlerini sıkı bir biçimde birbirine bağlar. Hukuk, “ide”si olan adalet’i gerçekleştirmede, “dava” yoluyla toplumsal ilişkileri düzenlemekte veya normatif gücünü uygulamaya geçirmede, devlete başvurur. Öte yandan devlet de hukuka gereksinir. Devlet hukuk kâhında yoğrulmuştur. Bu hukuksallaştırma (juridicisation) siyasal örgütlenme biçimi olarak devletin ayırtedici çizgilerinden biridir. Hukuk devleti hukuka saygı sağlar, ancak buna karşılık iktidarın otoritesini, yani kullanmakta olduğu maddi gücü meşrulaştırır. Aksi takdirde bu güç kaba güç olmaktan kurtulamaz, devletin çeteden farkı kalmaz⁽¹¹⁾.

Devlet-hukuk ilişkisi, “hukuk devleti” başlığı altında ele alındığında genel olarak kabul gören şu ilkeleri içermek zorundadır;

- Devletin, hukuk devleti olduğundan sözdebilmek için öncelikle normlar hiyerarşisini benimsemiş olması beklenir. Normlar hiyerarşisi, normlar arasında bir kademelenmeyi ve mantıksal bir bütünlüğü ifade ettiği kadar, temel adalet anlayışına giderek de hukukun genel ilkelerine, üst hukuk anlamında adalet kavramına ulaşır.
- Belirli bir düzenle kademelenmiş olan bu normlara uyulmada hukuksal denetimin sağlanması ikinci önemli kademeyi oluşturmaktadır.
- Kuvvetler ayrılığı ilkesi, yetkilerin bölünmesi, güçlü devlet karşısında bireyin korunmasını sağlamaya yaradığı kadar, güçler arası dengelerle işlevlerin denetlenmesi ve gerçekleşmesi konusunda bir destek oluşturur.
- Yargının ve yargıcın bağımsızlığı ilkesi, Yargıç hukuk düzenine saygıyı güvence altına alma işlevi görür. Yargıç, teknik bir adam olarak normlar hiyerarşisinden hareket etmektedir. Bunu yaparken devlet iktidarının doğrudan kullanılmasını değil hukukun uygulanmasını gerçekleştirecektir. Böylece iktidardan farklılaşır, yargının üstünlüğü ile anlatılmak istenen, hukukun üstünlüğüdür⁽¹²⁾. Gerçekten yargıcın bağımsızlığı, politika karşısında hukukun üstünlüğünü sağlamak içindir⁽¹³⁾.
- Bir başka ilke de hukuk devleti kavramının içerik açısından bir değerler bütününe dayanmasıdır. Bu da liberalizmdir, belirli bir özgürlük ve devlet anlayışının, demokrasi anlayışının ifadesidir. Özgürlük anlayışı, bireyin üstünlüğüne, demokrasi anlayışı çoğulculuğa, devlet anlayışı ise kural olarak müdahale etmeme ve serbesti sağlamaya yöneliktir⁽¹⁴⁾. Bu devlete uygun düşen toplum “sivil toplum” dur.

Bu ilkelerle tipikleşen hukuk devleti, konumuz açısından yani belli bir suç kategorisini gerçekleştiren grup açısından nasıl anlamlandırılır? Burada asıl sorun somut olay adaleti açısından hukuk devleti kavramının ölçü alınmasıdır.

(11) Onar. s.169

(12) Kabaoğlu s. 143-144

(13) Aral s. 3

(14) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kabaoğlu

B. Hukuk Devleti ve Çağdaş Ceza Hukuku İlkeleri Açısından Çocuk Suçluluğu

Çocuk suçluluğu kavramı, hukuk devleti üst başlığı altında ele alındığında, hukuk devletinde ceza hukuku ilkelerinin nasıl olması gerektiği sorusunun da cevaplandırılmasını gerektirir. Burada da karşımıza belirli ilkeler çıkmaktadır.

Bunlar;

- İnsan haysiyetinin dokunulmazlığı
- Kanunilik ilkesi
- Kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesidir.

Bu ilkeler üzerine kurulu çağdaş ceza hukukları, önemli ilkelere götürücü temel bir ilkeyi-ki bu ilke hukuk felsefesinin de en temel konusunu oluşturmaktadır- “irade özgürlüğü” ilkesinin kabülü anlamına gelmektedir. Çağdaş ceza hukuku, temel yapısında olan pozitiflik ilkesinin bir gereği olarak “irade özgürlüğü” kavramını tartışmasız olarak kabul etmek durumundadır. Çağdaş ceza hukukunun temel özelliklerinden olan yoruma dayalı uzlaşmacı eğilimler, bir taraftan “manevi sorumluluk” esasını kabul ederken diğer taraftan da “emniyet tedbirleri” ilkesi anlayışına dayanan bir görüşü benimsemektedirler. Çok farklı açılardan konuyu ele alan bu iki yaklaşımın tek potada eritmeye çalışılması ceza hukukunda bir çok uyum probleminin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. İnsan haysiyetinin dokunulmazlığı ve kanunilik ilkesi hukuk devleti kavramı içinde net olarak yerini alırken özellikle kusursuz suç ve ceza olmaz ilkesinin çocuk suçluluğu açısından özel olarak irdelenmesi gerekir.

Suç genel teorisinde, suç; “kusur yeteneği olan bir kimsenin kanuni unsura uygun, hukuka aykırı, kusurlu davranışı” şeklinde tanımlanmaktadır. Kusurlu davranışa yeteneği bulunmayan bir kimsenin cezalandırılması hukuk devleti ilkesine ve insan haysiyetinin dokunulmazlığı ilkesine de aykırıdır. Burada davranışa konumuz açısından bir sınırlandırma getirmek gerekir. Bu sınırlandırma da çocuk suçluluğunun faili olarak çocuktur.

İşlediği fiilden dolayı kişiyi kovuşturabilmek için, öncelikle failin söz konusu fiilin suç olduğunu bilmesi gerekir. Buna ceza hukukunda “hukuka aykırılık bilinci”(Unrechtsbewusstsein) denilmektedir. Ancak, burdaki bilinç kasta yönelik bir bilinç olmayıp fiilin haksızlık olduğuna ilişkindir⁽¹⁵⁾. Bu noktada karşımıza iki kavram çıkmaktadır.

- İdrak edebilme
- İrade

Birbiri ile çok yakın ilişki içinde bulunan bu iki kavram, her zaman kolaylıkla bir birinden ayırd edilemez. İdrak edebilme, eylemin hukuk normlarına bir aykırılık oluşturduğunun bilincinde olma anlamındadır. Bu, “hukuka aykırılık bilincidir”. İrade ise, belli bir davranışa ilişkin plan, bu davranışa ilişkin önceden tasarlanan nedensel

(15) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Wessels s.112 vd. ayrıca Özgenç s.251

oluşum serisi hakkındaki bilgiye ilişkindir⁽¹⁶⁾. Konumuz açısından gerek irade gerekse idrak edebilme, kusur yeteneğinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Kusur yeteneği üzerinde etkili olan faktörlerin başında yaş küçüklüğü gelmektedir. Ceza hukuku açısından hiç bir yaş kategorisi belirlenmeden, tamamen normatif olarak yaş küçüklüğünün kusur üzerinde etkili bir faktör olduğundan sözedilebilir⁽¹⁷⁾.

Çocuk, gerek biyolojik ve psikolojik gerekse toplumsal yapı göz önüne alındığında kusur yeteneği açısından özenle ele alınmalıdır. Gerçi normatif düzenle, sosyal düzenin farklılığı açıktır, ancak normatif düzen, hukuk düzeni, içten onama ve yürürlük kazanabilme açısından gerçekliklere gözlerini kapatamaz⁽¹⁸⁾. Bu nedenle insan onuruna yakışır hukuk, suç ve kusur arasında bir dengenin bulunması, cezanın iyileştirici ve topluma yeniden kazandırıcı işlev taşıması gibi ilkeler yasa koyuculara yol gösterir.

Olması gereken hukuka ilişkin bu ilkeler bizi pozitif hukuk düzenlemelerinden ayırmamalıdır. Varolan hukuk düzenlemelerinin ele alınmasında da bu ilkelerin elden geldiğince gözönünde tutulması yargıçların en önemli işlevlerindendir⁽¹⁹⁾. Türk pozitif hukuku bu konudaki asıl düzenlemeyi Çocuk Mahkemeleri Yasası ile getirmiştir. Bu yasaya ilişkin detaylı açıklamalara geçmeden önce uluslararası alanda çocuk yargılamasına ilişkin kabul edilmiş olan andlaşmanın, çocuk yargılamasına ilişkin önemli genel ilkelerine değinelim.

C. Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Nasıl Ele Alınmaktadır Pozitif Hukuk Değerlendirmesi

1. Uluslararası İlkeler Açısından

Bu belgelerden birincisi, 1985 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen çocukları yargılayan organların yönetimine ilişkin asgari standart kurallarıdır. Beijing Kuralları olarak anılan bu kurallar, 1960’lı yıllardan sonra çocuk yargısı alanında görülen hızlı değişmeyi önemli ölçüde yansıtmaktadır. Söz konusu değişmeyi yansıtan ilkelerden bazıları şöyle sıralayabiliriz⁽²⁰⁾:

Çocuğun gereksinimlerinin, temel haklarının korunması da sağlanarak karşılanması (2.md).

Çocuğun gereksinimleri yanında, toplumun gereksinimlerinin karşılanmasına da özen gösterilmesi (2md).

Suçlu çocuklara gösterilecek tepkinin (uygulanacak yaptırımın) fiilleri kadar, kişilikleri ve içinde bulundukları koşullar dikkate alınarak belirlenmesi.

Çocukların çok farklı gereksinimleri olduğu dikkate alınarak, bu gereksinimlerin karşılanmasına olanak verecek çeşitli önlemlerin mevzuatta yer alması ve yargılamanın her aşamasında, yetkililere bu önlemler arasında seçim yapabilme olanağı veren takdir

⁽¹⁶⁾ Wessels s.117

⁽¹⁷⁾ İçel, Donay s.51

⁽¹⁸⁾ Aral, gerek irade özgürlüğü konusunda gerekse normatif düzen ve sosyal düzen farklılığı konusunda bkz. s.117, 89

⁽¹⁹⁾ Işıktaç, s.83

⁽²⁰⁾ UNICEF 1990 Çocuk politikası ulusal kongre raporu s 11

yetkisi tanınması (6.md),

Takdir yetkisinin kötüye kullanılmasını önleme ve çocuğun ve ailenin haklarını güvence altına almak amacıyla, bu yetkiyi kullanacakların özel olarak eğitilmesi (6.md).

Yargılamanın her aşamasında, çocuğun;

Hakkındaki iddiayı öğrenme hakkı, susma hakkı, masumiyet karinesi, savunma hakkı, tanık gösterme hakkı, ana-baba ya da yasal temsilcisini yanında bulundurma hakkı, özel hayatın gizliliğine saygı ilkesinden yararlanma hakkı, temyiz hakkı gibi temel hakların güvence altına alınması (7-8. md).

Özgürlüğü bağlayıcı ceza ve önlemin en son başvurulacak çare olması (17. md).

Çocuk suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri konusundaki gelişmeleri yansıtan ikinci belge ise 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Haklarına dair Sözleşmedir. Beijing Kuralları’nda yer alan ilkelerin hemen hemen hepsi bu sözleşmede de yer almaktadır (37-40 md). Sözleşmede ayrıca;

Çocuk hakkında alınacak tüm kararlarda ve yürütülecek tüm etkinliklerde çocuğun yararının ön planda tutulması (3 md).

Ana-baba veya çocuktan sorumlu kişilerin haklarına saygı gösterilmesi (5 md).

Çocuğun zorunlu haller dışında ailesinden ayrılmaması (9 md).

Aynı zamanda çocuğun bakımından ve korunmasından sorumlu olan kurumların, güvenlik, sağlık, nitelikli personel ve yönetim açısından yeterli ve uygun olmasının zorunluluğu gibi esasları içermektedir⁽²¹⁾. Çocuk Mahkemeleri yalnız suçlu çocukları yargılayan mahkemeler olmayıp, aynı zamanda korunmaya muhtaç çocuklar hakkında önlem alan mahkemeler oldukları için, genel nitelikteki ilkelerin söz konusu mahkemeler açısından önemi büyüktür. Bu ilkelerin bir bölümü Ceza Kanununda, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda ve halen yürürlükte olan Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda yer almaktadır.

Ancak Mevzuatımızın yukarıda sözü edilen uluslararası belgede yer alan ilkelerle uyumlu hale getirilmesi için, başta Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Yasa olmak üzere, bir çok değişiklik yapılması gerekir.

2. Ceza Hukuku ve Çocuk Mahkemeleri Kanunu Açısından

Türk hukukunda, yetişkin için suç oluşturan davranışlar çocuklar için de suç oluşturur. Buna ek olarak çocukta suç işleme eğilimlerini arttıracak olan evden kaçma, okuldan kaçma, içki içmek vb. gibi davranışlar suç kavramı dışında tutulmaktadır. Ancak, 1979 tarihli 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun⁽²²⁾ un 14. maddesinde yer alan bir ifade, bu konuya işaret

⁽²¹⁾ UNICEF 1990 çocuk politikası ulusal kongresi raporu s34

⁽²²⁾ Yasallaşması ancak 21 Kasım 1979 tarihinde gerçekleşen bu kanun, ilk beş yıl içinde çocuk mahkemelerinin yasallaştırılmasını planlamışsa da, 1981 tarihinde çıkarılan 2552 sayılı kanunun getirdiği değişikliklerle kanunun yürürlüğe girmesi beklenirken, olanaksızlıklar nedeniyle ancak,

etmekte ve korunmaya muhtaç çocuklar kavramından hareketle “ebeveynine karşı vahim itaatsizlikte bulunan küçükler için de tedbir uygulamasına” gidebilme olanağı tanımaktadır.

Suç oluşturan davranışlar açısından çocuk ve yetişkin arasında yapılmayan ayrım, ceza sorumluluğu açısından yapılmaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun 53. md. ile “fiili işlediği zaman 11 yaşını bitirmemiş olanlar hakkında kovuşturma yapılamayacağı ve ceza verilemeyeceği” belirtilmiştir. Ancak, suça konu olan davranış bir yıldan çok hapis cezasını ve daha ağır bir cezayı gerektiriyorsa, çocuğun devlet yönetimi ya da denetimindeki bir kuruma, tekrar suç işlemesi halinde kendilerinden para cezası alınacağı uyarısıyla ana baba veya vasiye teslim edileceği belirtilmektedir. Türkiye’de 11 yaşından küçüklerin suç oluşturan davranışlarına ilişkin hiç bir düzenleme yoktur.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 11. maddesi, Türk Ceza Kanunu’nun 53. md. sinden farklı olarak 11 yaşını bitirmemiş, ancak bir yıldan çok hapis cezasını gerektiren bir suç işlemiş küçük için, yasanın 10. maddesinde yazılı tedbirler uygulanır denilmektedir.

Bu tedbirler, “veliye, vasiye ya da bakıp gözetmeyi üstüne alan akrabalarından birine teslim”.

Çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda “bir çocuk bakım yurduna ya da devlet ya da özel sektöre bağlı fabrika, kurum, ziraat işletmeleri içinde bir iş yeri” ya da “bir tedavi veya eğitimi güç çocuklar kurumu”na yerleştirilmesi şeklindedir. Aynı yasanın 29. md. ile de uygulanan bu tedbirlerin 3 sene boyunca denetlenmesine olanak tanınmaktadır. Bu duruma karar verildiğinde denetim delegesi, çevrede gözetim süresince çocuğun aile çevresi, ilgili kurumlar ve kendisiyle çalışarak yasalara uyma alışkanlığı kazanmasında ona yardımcı olur.

Türk Ceza Kanunu’na göre cezalandırma açısından ikinci bir kategori 54. md. ile düzenlenmiştir, “fiili işlediği zaman on bir yaşını bitirmiş olup da onbeş yaşını doldurmamış olanlar farik ve mümeyyiz olmadıkları surette haklarında hiç bir ceza tertip olunmaz”. 11-15 yaşları arasındaki çocuk işlediği fiilin suç olduğunu bilmiyorsa (yani temyiz kudreti yoksa) ona hiç bir ceza verilmez. Ancak, suç fiili bir yıldan çok hapis cezasını gerektiriyorsa, aynı yasanın 53. md.si hükmü burada da geçerlidir. Türk Ceza Kanunu’nun 54. md.’sinin ikinci fıkrası;

“... işlediği fiilin suç olduğunu fark ve temyiz ile hareket etmiş” çocuğun suçunun cezasının indirim biçimlerini açıklamaktadır. Buna göre, 11-15 yaş arasında işlediği fiilin suç olduğunu bilen çocuklara, “idam cezası” yerine “onbeş yıldan az olmamak üzere geçici ağır hapis cezası”, “müebbet ağır hapis cezası” yerine, “on yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası” verilir. Ayrıca diğer cezalar da yarıya indirilir.

Çocuk Mahkemeleri Kanunu ⁽²³⁾ ⁽²⁴⁾ 12. md. si Türk Ceza Kanunu’nun 54. md. bu

29.1.1987 tarihli Adalet Bakanlığı onayı ile mahkemeler oluşturularak 5.10.1987 tarihinde Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon’da göreve başlamıştır.

⁽²³⁾ Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun samimi isteklerle ve çocuk suçluluğuna ilişkin çağdaş ilkeleri yurdumuz uygulamasına getirme amacıyla yapılmış olmakla birlikte, çağdaş ilkeler açısından oldukça geri kalmış olan ceza kanunu ile uyumlaştırılması, gerekse Türk yargılama sisteminin işleyişinden doğan sakıncaların giderilmesi açısından yeniden ele alınıp

düzenlemeden farklı olarak sadece, çocuk hakkında bir ön inceleme yapılmasını öngörmektedir. Bu inceleme Çocuk Mahkemeleri Kanununun 20. md. çerçevesinde “küçüğün, aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi gerekli görülen sair hususlar...” gözönünde tutularak yapılacaktır. Bu inceleme Çocuk Mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı, pedagoğ, psikolog ve psikiyatrlar tarafından yapılır. Bu incelemenin sonucunda çocuğa aynı yasanın 12. md.’nde belirtilen cezalar uygulanır. Bu da Türk Ceza Kanunu’nun 54. md.’nde gösterilen düzenlemenin aynısıdır.

Türk Ceza Kanunu’nun 55. maddesi “fiili işlediği zaman 15 yaşını bitirmiş olup ta 18 yaşını bitirmemiş olan”ların cezalarının belirli oranlarda indirileceğini hükme bağlamıştır. Bu indirim idam cezalarının yirmi yıldan az olmamak üzere ağır hapis cezalarına, diğer cezaların da üçte bir oranına indirileceğine ilişkindir.

Çocuk Mahkemeleri Kanununda 41. madde “küçük, suçu işlediği tarihte henüz 15 yaşını bitirmemiş olan kimsedir” tanımını verirken 15-18 yaş arasındaki küçükleri kapsam dışında bırakmıştır; daha sonra bu eksiklik, 2552 sayılı 1981 değişikliği ile 15 ve 16. maddede yaptığı düzenlemelerle küçükler hakkında uygulanacak tedbirlerin 18 yaşın bitimi ile sona ereceğini düzenleyerek 15-18 yaş arası küçükleri kapsam içine almıştır.

Türk hukuk sisteminde çocuk, temyiz kudreti, yaş ve suçun ağırlığına bağlı olarak cezalandırılmaktadır⁽²⁵⁾.

3. İnfaz Uygulamaları Açısından

Türk Ceza Kanunu 54. maddesinde, 11-15 yaş arası çocukların çocuk ıslah evinde, 55. madde ise 15-18 yaş arası küçüklerin çocuk cezaevlerinde cezalarını çekeceklerini hükme bağlamıştır. Bu böyle olmakla birlikte adli sistemimizdeki aksaklıklar oldukça, uzun süren bir yargılama sürecinde bu küçüklerin nerede muhafaza edilecekleri önem taşımaktadır.

Türkiye’de suç işleyen çocuğun ilk karşılaştığı ve tutuklama aşamasına kadar sık sık birlikte olduğu resmi görevli, çocuğun yaşadığı yerleşme birimine göre- kentte polis, kırsal yörede jandarma olmaktadır. Polis ve jandarma, suç haberini alır almaz suçu işleyen çocuğun kimliğini saptar ve daha sonra hazırlık soruşturmasına temel olan ifadeleri alır. Suçu işlediğinde 11-15 yaş arasındaki çocukların suçun anlamı ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden “bedeni, ruhi ve akli” durumlarının uzman kişilerce saptanması işi de -Cumhuriyet Savcısının isteği doğrultusunda-polis ve jandarma tarafından yürütülür. Hazırlık soruşturması sonunda cumhuriyet savcılığı kamu davası açılmasına gerek görmediği takdirde takipsizlik kararı verir.Kamu davası açıldığı takdirde çocuk, işlediği suçun türüne göre tutuklu ya da tutuksuz olarak yargılanma süreci içine girer.

Çocuk, işlediği suçun türüne göre, tutuklu ya da tutuksuz olarak yargılanır. Tutuklanan çocuklar bulunduğu ilin veya ilçenin cezaevine, yetişkin tutuklu ya da

değerlendirilmelidir.

⁽²⁴⁾ Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun bundan böyle metinde Çocuk Mahkemeleri Kanunu şeklinde gösterilecektir.

⁽²⁵⁾ İçel, Donay s.68

hükümlülerle bir araya, eğer varsa o cezaevindeki çocuk kovuşuna yerleştirilir. Bu uygulamanın, Türkiye’de çocuklara ilişkin islah sisteminde, suçlu çocuğun yeniden toplumsallaşmasını olumsuz yönden etkileyen faktörlerin en başında geldiği söylenebilir.

Uygulamanın en çok eleştirilen yanlarından biri, bu yolla tutuklu ve hükümlü çocukların yetişkin suçlularla ilişki kurabilmesine olanak tanınmış olmasıdır. Araştırmalar, cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü çocukların en az yarısının, ayrı bir koğuş olmadığından gece gündüz yetişkinlerle bir arada bulunduklarını, diğer yarısının ise çocuk koğuşunda kaldıkları halde, koğuşlarda, bahçede, işyerinde, görüş sırasında, kantinde ya da her hangi bir sosyal etkinlikte yetişkinlerle karşılıklı görüşmelerini göstermektedir⁽²⁶⁾. Her ne kadar çocukların bir bölümü (%21.8) yetişkin hükümlülerden cezaevi kurallarını öğrendiklerini ve onlardan maddi-moral yardım aldıklarını belirtmekte ise de, %12.3 oranında bir çocuk grubunun “yetişkin mahkûmların kendilerine kötü gözle baktıklarını ve onları cinsel ilişkide bulunmaya zorladıklarını” açıkça bildirmeleri, çocukların yetişkin suçluların bulunduğu cezaevlerinde yerleştirilmesinin ne ölçüde sakıncalı olduğu verilerle desteklenmektedir. Cezaevi infaz ve koruma memurlarına göre, yetişkin hükümlüler çocukları sadece cinsel alanda istismar etmekle kalmayıp, onları başka suçlar işlemek üzere hazırlamakta, siyasi yönden kendi tarafına çekmekte, sigara v.b. gibi kötü alışkanlıklar edinmelerinde etkili olmakta ve görevlilere karşı kışkırtmaktadırlar.

Suçlu çocukları cezaevlerine yerleştirme uygulamasının bir diğer sakıncalı yanı, cezaevlerinde çocuklar için ayrı bir tretman programının olmayışı ve çocuk tutuklu ve hükümlülerin yetişkinlerle aynı işlemlere tabi tutulmasıdır. Tutuklu çocukların çoğunuğu 21-50 gün arasında ilk mahkemeilerine çıkmaktadır. İkinci ve üçüncü duruşma arasındaki süre de gözönüne alındığında, yargılama süresinin en az altı ay bulduğu, sonuç olarak çocukların en az bu süre kadar cezaevlerinde tutuklu kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu kurumlarda, tüm tutuklu ve hükümlülerin yaş ve eğitim düzeyine bakılmaksızın katıldıkları sosyoloji, tarih, türkçe ve sanat tarihi gibi derslerin dışında, çocukların yeniden toplumsallaşması amacına yönelik, sistemli bir rehabilitasyon programından söz etmek mümkün değildir. Genellikle cezaevinin temizlik, bakım ve onarım işlerinde çalışarak, bazı spor etkinliklerine katılarak ve televizyon seyrederek günlerini geçiren bu çocuklar, kapalı cezaevi ortamında sıkı bir kontrol altında yaşamalarına karşın profesyonel bakım ve yardımdan yoksun oldukları için bir anlamda “gözden ırak” düşmekte, gerek kendi aralarında, gerekse infaz ve koruma memurları ve yetişkin suçlularla kurdukları yetersiz- olumsuz ilişki sisteminin zararlı etkilerine sürekli açık bulunmaktadır. Sonuç olarak, cezaevinde geçirilen bu dönem, çocuğun kendisine saygısının iyice azaldığı, ailesiyle ilişkisinin bozulduğu, yeni suçlar için “eğitildiği” ve topluma karşı düşmanlık duygularının pekiştiği bir süreç haline dönüşmektedir.

Çocuk mahkemelerine ilişkin yasanın 37. maddesi, çocuk tutukluların “küçüklere mahsus cezaevlerine konulacaklarını” ancak, “küçüklere mahsus cezaevleri bulunmayan yerlerde büyüklere ait cezaevleri ayrı kesimlerinde bulundurulacaklarını” hükme bağlamıştır. Böylece, çocuk mahkemeleri yasası da “çocuk tutukevleri” konusunda bugünkü uygulamayı değiştirmeye yönelik açık ve kesin bir yenilik ortaya koyamamıştır. Ancak, 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Yasasının 3412 sayılı ve 1988 tarihli yasayla

⁽²⁶⁾ Uluğtekin s. 78

değiştirilen 19. md. gereği “... aşağı haddi 3 yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezayı mültezim fiillerden dolayı, kovuşturma ve yargılama safhasında küçükler hakkında tutuklama kararı verilemez” hükmü getirilmiştir. Böylece yasakoyucu, bir gurup çocuğu cezaevlerinin olumsuz etkilerinden korumak istemiştir. Bu, tutuklanarak cezaevine konulacak çocukların sayısını azaltacağı için yerinde bir değişiklik olmuştur. Çocuk içinde yaşadığı toplumdan kopmadan, evinden, okulundan ya da işyerinden uzaklaşmaksızın, kovuşturma ve yargılama aşamalarını geçirerek, hüküm giydiği taktirde çocuk islah kurumuna doğrudan gelecektir. Ancak, öyle çocuklar vardır ki, aileleri tarafından ihmâl ve istismar edildiği ya da aile parçalandığı ve tek başına kaldıkları için suç işlemişlerdir ve tutuksuz olarak yargılanırken onları suça yönelten bu koşullar sürecektir. Bu durumda olan çocukların, çocuk mahkemeleri yasası çerçevesinde, korunmaya muhtaç çocuk olarak değerlendirilmesi ve gereken önlemler alındıktan sonra, tutuksuz olarak yargılanmaları uygun olacaktır.

Bugünkü Türk hukuk sisteminde suçlu çocukların çocuk mahkemeleri yasası çerçevesinde yargılanmaları zorunludur. Yasada yargılama ve hüküm verme aşamasının en can alıcı noktası ise, çocuk hakkında bir “psiko-sosyal inceleme raporu”nun hazırlanması gereğidir.

Çocuk mahkemeleri yasasının 2252 sayılı ve 1981 tarihli yasayla değiştirilmiş 20. maddesi uyarınca, ceza ve tedbirlerin uygulanmasından önce “... küçüğün işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedeni, akli ve ruhi durumu uzman kimselere tespit ettirilir” ve “... gerekirse küçüğün aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi görünen sair hususlar”, çocuk mahkemelerinde görevlendirilmiş sosyal hizmet uzmanı, pedagog, psikolog veya psikiyatristler tarafından araştırılır. Bu araştırmanın bir rapor biçiminde sonuçlandırılması gereği, yasanın işlerliğini sağlamak üzere hazırlanmış 1982 tarihli Çocuk Mahkemeleri Kanununa ilişkin yönetmelik “inceleme raporu” tanımını olarak, “sosyal hizmet uzmanı, sosyal hizmet uzmanı yardımcısı, pedagog, psikolog ve psikiyatr... ayrı ayrı yapacakları inceleme ve sosyal araştırma sonucunda elde edecekleri verilere dayanarak birlikte hazırlayacakları ve ... küçüklerin psikolojik özelliklerini, içinde bulundukları çevre şartlarını ve uygulanması gereken tedbirlere ilişkin önerileri kapsayan belgeyi” ifade etmektedir.

Yargılama aşamasının sonunda hüküm giyen ve hürriyeti bağlayıcı ceza alan çocuklar, Türkiye’de bulunan dört çocuk islah kurumundan birine gönderilir. Şimdiki durumda tutuksuz olarak yargılanıp doğrudan çocuk islah kurumuna gelen çocuk hükümlülerin oranı çok düşüktür. Bunun yanında tutuklu olarak yargılanarak hüküm giyen çocukların bir grubu da , ceza süresinin kısalığı, ıslahevlerinin az sayıda oluşu ve kapasitelerinin sınırlılığı gibi nedenlerle ıslahevlerine gönderilmeyerek cezaevlerinde bırakılmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre, 1980-1985 yılları arasında cezaevlerine giren 11-18 yaş arası çocukların sayısı 1267 iken, çocuk islah kurumlarına kabul edilen hükümlü çocuk sayısı 4485’te kalmıştır (Türkiye İstatistik Yılığ 1987:137).

Çocuk suçluluğunun en aza indirgenmesi için gerekli sistem modellerinin oluşturulması, politika ve stratejilerinin belirlenmesi, ölçümlemesinin doğru yapılmasına bağlıdır. Dolayısıyla ölçümleme, sorunun tedavisine direkt yardımcı olacak teşhisin konması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Yasemin Işıktaç

Çocuk suçluluğunun ölçülmesinde suç-çevre, suçluluk trendi, suç-yaş ve suç-eğitim gibi kombinasyonların analiz ve ilişkileri, belirleyici faktörlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

- UNICEF, 1990 Çocuk Politikası Ulusal Kongresi raporu, 1989
- Türk Aile Yapısı (Özel İhtisas Komisyonu Raporu) DPT Ankara 1989
- Aral, V Hukuk Felsefesinin Temel İlkeleri İstanbul. 1987.
- Polk, K. and D. Halferty "School Cultures" New Jersey Prentice-Hall 1972.
- Onar, S.S İdare Hukukunun Genel Esasları c1.
- Uluğtekin, S. Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşması Ankara 1991
- Cüceloğlu, D. "Geliştiren anne-baba ve ailenin temel gereksinimleri" Yaşadıkça eğitim dergisi sayı; 27 İstanbul 1993.
- Kaboğlu, İ. "Hukuk Devleti" İnsan Hakları Yıllığı C.12.1990 Ankara
- Işıktaç, Y. "Yargıcın hukuk yaratma fonksiyonu üzerine bir inceleme" İstanbul Barosu Dergisi c.62.sayı, 1, 2, 3, 1988 s. 81-85.
- Yücel, M.T. "1980-1992 yılları arasında Türkiye'de çocuk suçluluğu" Facultatis Decima Anniversaria Marmara Ü. Yayın No: 536 İstanbul 1993.
- Özgenç İ. "Kusur yargısı ve Yaş küçüklüğü" Facultatis Decima Anniversaria M.Ü. Yay.No 536, İstanbul 1993.
- Wessels, J. Straf Recht, Allgemeiner Teil, Die Straftat und ihr Aufbau, Göttingen, 1961
- İçel, K./ Donay S. Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku, Genel Kısım, İstanbul 1987
- Yavuzer, H. Çocuk ve Suç. Çocuğu suça iten faktörler ve suçlu çocukların yeniden eğitimi, İstanbul 1988

Zusammenfassung

Der Artikel ist in drei Teilen zusammengefaßt:

Erstens: Was bedeutet Kinderkriminalität aus soziologischer Sicht? Warum muß sie anders als die Kriminalität bei Erwachsenen behandelt werden?

Zweitens: Welche Erscheinungsformen nehmen die im Rechtsstaat anerkannten allgemeinen Prinzipien im konkreten Bereich an? Wie kann insbesondere in diesem Bereich die Realisierung der Gerechtigkeit im konkreten Fall im Hinblick auf Rechtsstaatsprinzipien bewertet werden?

Drittens: Wie wird dieses Thema in der Türkei insbesondere aus strafrechtlicher Perspektive behandelt?

Im Strafrecht begegnen wir den Begriffen Schuld und Schuldverhältnis sowie dem Begriff Unrechtsbewußtsein. Die Beantwortung dieser technischen Themen wird es uns ermöglichen, den Unterschied des Begriffes Kinderkriminalität vom allgemeinen Kriminalitätsbegriff aus rechtstechnischer Perspektive zu erläutern.

Eine weitere Frage, welche zu beantworten versucht wird, sind die Probleme, die sich ergeben, wenn die positive Rechtspraxis mit dem Rechtsstaatsbegriff in Beziehung gesetzt wird. Von besonderer Bedeutung sind die Vollstreckung der Strafe sowie die Praxis des Strafvollzuges.

Da die Beantwortung all dieser Fragen mitunter zu einer einheitlichen Bewertung aus der Sicht der Gerechtigkeit im konkreten Fall nötigt, sah sich der Verfasser zur Lösungssuche mittels einer philosophischen Analyse des Gerechtigkeitsproblems veranlaßt.

Angesichts der Tatsache, daß dieses Symposium die Erforschung der Rechtsstatsachen bezweckt, wurden die betreffenden Daten des Instituts für Statistik herangezogen; hinsichtlich des Strafvollzuges wurden die früher an verschiedenen Besserungs- und Strafanstalten durchgeführten Tatsachenforschungen verwendet.

Neben den Schwierigkeiten, die bei den Verfahrensarten und im Verfahrenssystem für Kinder vorkommen, wurden auch die Probleme hinsichtlich der Stafvollstreckung festgestellt und Lösungswege aufgezeigt.

Die Familienstruktur (unterdrückende oder entwicklungsfördernde Familientypen) als wichtigster Faktor für das Zustandekommen der Kinderkriminalität sowie die Art und Weise ihres Aufkommens wurden herausgestellt (unterdrückender Familientypus und traditioneller Familientypus überdecken sich).

Außerdem wird auf die Veränderung der traditionellen Familienstruktur und ihre Wirkung auf die Kinderkriminalität hingewiesen, welche durch den anwachsenden Fortschritt und die Metropolisierung eine neue Form angenommen hat.

(Übersetzt v. F.U.)

Abstract

This article is grouped under three headings;

1. Firstly how is juvenile crime viewed from a sociological point of view?
What are the factors which cause it?
Why is it treated differently from adult crime?
2. How are the general principles associated with the Rule of Law applied in practice?
In this connection, how should the attainment of real justice be measured from the point of view of the principles of the Rule of Law?
How can the general principles associated with the Rule of Law be reconciled with everyday justice?
3. Thirdly, how has this subject been handled by Turkish criminal law?
In Criminal law we come across the concepts of "fault" and "direct guilt", and additionally "deliberate breach of law". With respect to these subjects, the way juvenile crime is treated is recognised as being technically different from general crime.

There are a number of other questions raised by the relationship between positive law and the Rule of Law. This is especially so in relation to the importance attaching to the distinction made between the execution of the crime and the method of execution.

Because the issues raised on the level of everyday justice require a comprehensive assessment, researchers have been led to take a philosophical approach to achieve their goal.

Further since the symposium had an emphasis on empirical legal research, great emphasis was put on relevant data from the Statistics Institute; accordingly research carried out in prisons and reform centres on the commission of crimes was used extensively.

Alongside problems and solutions over issues stemming from criminal acts, emphasis was given to the procedure in juvenile trials in Turkey and the faults in the system.

It was found that one of the most common factors in juvenile crime was family influence (oppressive and progressive models) and further that in this country the most common form followed the oppressive- traditional model.

The question as to what influence the modernisation and urbanisation of our country will have upon the traditional family structure and accordingly juvenile crime, has at least been raised. (Translated by J.B.)

Yılmaz Aliefendioğlu - Efendim, Dr. Yasemin *Işıktaç* Hanıma gerçekten hem ilginç ve hepimizin üzerinde hassasiyetle durmamız gereken bir konuda sunduğu tebliğ için teşekkür ederiz.

Dr. *Mustafa Yücel* Bey uzunca bir başlık taşıyan tebliğini sunacak. Buyrun efendim.